

В. В. Дудченкоаспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічного права
Сумського державного університету

СИСТЕМНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРОВАДЖЕННЯ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Проведення у справах про порушення митних правил є різновидом адміністративного процесу, хоча зі специфічними ознаками. Вищезазначене провадження, як і будь-яке інше, базується і здійснюється відповідно до певних правових принципів. Принципи провадження в справах про порушення митних правил зумовлені принципами митного права. Як наукова категорія, вони визначають вихідні положення та теоретичні ідеї, що віддзеркалюють об'єктивні закономірності митного права взагалі та становлять основу провадження. Принципи взаємопов'язані та мають відповідну системність. У статті представлено класифікації принципів з урахуванням їх специфіки та характерних особливостей.

Ключові слова: системність, класифікація принципів, універсальність, міжгалузеві принципи.

Постановка проблеми. Система принципів права є певним єдиним об'єктом, складники якого взаємозалежать один від одного, причому кожен із принципів взаємодіє з іншими та має свої особливості й характеристики. Системність і класифікація надають можливість визначити загальні та індивідуальні особливості принципів провадження справ про порушення митних правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенню системності та класифікації принципів адміністративного права приділяли увагу такі відомі науковці, як В.Б. Авер'янова, А.М. Колодій, О.М. Бандурка, М.М. Тищенко, Д.М. Бахрах. Питання класифікації принципів провадження у справах про порушення митних правил було порушене такими авторами, як А.В. Дусик та О.В. Константа.

Мета статті – провести аналіз класифікацій принципів провадження справ про порушення митних правил і визначити, на підставі яких характеристик та особливостей здійснюється їх систематизація та класифікація.

Відповідно до ст. 487 Митного кодексу України провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до вищезазначеного Кодексу, а в частині, що ним не регулюється, – законодавством України про адміністративні правопорушення. Проведення у справах про порушення митних правил є різновидом адміністративного процесу, хоча зі специфічними ознаками.

Вищезазначене провадження, як і будь-яке інше, базується і здійснюється відповідно до певних правових принципів.

У сфері митного права найбільш повне тлумачення поняття правових принципів надає П.М. Сафоненков. Науковець їх характеризує як правові засади, що визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин, які виникають у разі притягнення особи до відповідальності за порушення митних правил.

Наука виділяє декілька основних характеристик принципів: об'єктивність, нормативність, універсальність і системність.

Ідею об'єктивної зумовленості принципів права підтримували як радянські вчені (М.Г. Александров, А.М. Єгоров, С.С. Алексєєв, А.Г. Маркушин), так і науковці сучасності (А.Ф. Нуртдінова). Об'єктивність принципів права полягає в тому, що вони об'єктивно відображають різні тенденції розвитку законодавства та їх запровадження становить об'єктивну необхідність для розвитку держави та суспільства загалом. Даючи характеристику принципам, А.Г. Маркушин зазначає: «За своїм походженням принципи об'єктивні, оскільки в них у концентрованому вигляді знайшли відображення найбільш загальні закони формування та функціонування особливих суспільних відносин на конкретному історичному етапі. Будучи створеними конкретною дійсністю, принципи не лише відображають її об'єктивні закономірності, але

і виступають засобами перебудови цієї дійсності» [5, с. 35].

Нормативність принципів проявляється в тому, що вони або закріплені в нормативно-правових актах, або є орієнтиром для вдосконалення правової системи як нормативної основи шляхом їх внесення. О.Л. Захаров зазначав: «Необхідно прагнути до найбільш повного і точного відображення принципів права на законодавчому рівні. Те, що чинне законодавство не містить всіх принципів права, є значним недоліком» [6, с. 31]. У сфері митного права на законодавчому рівні закріплено лише принципи митного регулювання (стаття 8 Митного кодексу України).

Універсальність принципів проявляється в їх єдності, загальності та наявності загальних основ ідейного, смислового змісту права. Правові принципи становлять основу системи законодавства та є «фундаментальним початком» права. Вони створюють основу для правового розвитку та є критеріями оцінки нових законодавчих актів, оскільки поширюють свою дію на правову систему взагалі. А правове регулювання неможливе без загальних та універсальних орієнтирів.

Системність принципів полягає в тому, що їх ієрархічна структура характеризується як горизонтальними, так і вертикальними взаємозв'язками, у зв'язку з цим в юридичній науці принципи права розподіляють на загальноправові, галузеві та міжгалузеві [7, с. 4].

Принципи права за сферою їх дії поділяють на загальні (загальноправові), міжгалузеві, галузеві. Залежно від належності принципу він може знаходити своє вираження в різних структурних елементах системи права (в одній правовій нормі, інституті права, сфері права або права загалом). Усі принципи діалектично співвідносяться між собою як загальне, особливе та одиничне.

Загальні принципи належать до права загалом і мають вплив на всі його види. Їх можливо розділити на моральні (свободи, рівності, справедливості) та організаційні.

Будь-який загальноправовий принцип діє у всіх або майже всіх галузях національного права, але в кожній із них цей принцип проявляється по-своєму, що визначається специфікою предмета та методу регулювання кожної галузі права [4, с. 32].

За своєю природою загальноправові принципи мають такі особливості:

– специфічність і конкретизація проявляються у відповідних галузях, де принцип застосовується;

– ступінь значущості у тій чи іншій галузі є різним;

– поширення дії відповідного принципу в різних галузях права не є абсолютним.

Прикладом загальноправових принципів, що притаманні також провадженню в справах про порушення митних правил, є верховенство права, законність.

Міжгалузеві принципи характерні для двох і більше галузей права. Прикладами міжгалузевих принципів, що мають місце під час провадження в справах про порушення митних правил, ми можемо назвати змагальність і гласність.

Галузеві принципи характерні для відповідних галузей права, причому найчастіше діапазон дії цих принципів обмежений. Приклад галузевих принципів митного права – принцип спрощення законної торгівлі, виключної юрисдикції України на її митній території. Галузеві принципи провадження в справах про порушення митних правил повинні бути закріплені у відповідних нормативних актах. Проте, як свідчить аналіз законодавства, закріплено лише принципи митного регулювання, що зафіксовані у статті 8 Митного кодексу України. У зв'язку з цим галузеві принципи провадження в справах про порушення митних правил – це теоретичні поняття. Тому, на нашу думку, прикладом цього може слугувати принцип економічності та ефективності.

Питання класифікації принципів провадження у справах про порушення митних правил було порушене деякими авторами. Наприклад, А.В. Дусик і О.В. Константа у своїх роботах запропонували трирівневу систему.

О.В. Константа зазначає, що провадження у справах про порушення митних правил здійснюється на основі загальноправових принципів, закріплених у Конституції України, принципів митного регулювання, передбачених у Митному кодексі України, а також спеціально-правових принципів провадження у справах про порушення митних правил [1, с. 130].

А.В. Дусик принципи провадження про порушення митних правил також поділяє на три групи: конституційні; принципи митного регулювання, що зафіксовані у ст. 4 МК (стаття 8 чинного Митного кодексу України, що був прийнятий у 2012 р.); принципи адміністративно-проце-

суальної діяльності, що є похідними від конституційних і за якими здійснюється державне управління.

Конституційні принципи – це закріплені в Конституції України загальні основоположні засади, відповідно до яких вона виступає як система правових норм і здійснюється регулювання суспільних відносин. Вони регулюють суспільні відносини не безпосередньо, а через конкретні конституційно-правові норми, і втілюються в цих нормах та в правозастосовній діяльності органів влади [2, с. 17]. Класифікації їх різноманітні, наприклад, за сферою дії, функцією або за призначенням. Проте за загальноприйнятою класифікацією принципи конституційного права поділяються на дві великі групи – загальні і спеціальні.

До першої групи належать принципи, що визначаються Конституцією України. Наприклад: принципи державного суверенітету, законності, гласності, демократизму, правової держави, гуманізму, верховенства права та інше.

До другої групи належать спеціальні принципи, що мають чітку юридичну форму вираження і безпосередньо застосовуються в державній діяльності. Це, наприклад, принципи діяльності органів державної влади або місцевого самоврядування, вільного мандата, депутатської недоторканності, незворотності дії законів, презумпції невинуватості [2, с. 17].

А.В. Дусик третю групу принципів провадження про порушення митних правил узагальнила до принципів адміністративно-процесуальної діяльності без фактичної деталізації.

В.Б. Авер'янов принципи адміністративно-процесуальної діяльності їх деталізує та поділяє так:

- законності;
- правової рівності;
- охорони інтересів держави та особи;
- публічності (офіційності);
- об'єктивної істини;
- гласності;
- обов'язковості державної мови і забезпечення права користування рідною мовою;
- швидкості й економічності;
- самостійності в ухваленні рішень;
- дотримання правових презумпцій адміністративного процесу [3, с. 52].

О.В. Константа виділяє групу спеціально-правових принципів, а саме: законності, оперативності провадження у справі про порушення митних правил, правової рівності громадян

під час провадження у справі про порушення митних правил, об'єктивності істини, права на захист і презумпцію невинуватості особи, гласності, публічності, здійснення провадження державною мовою [1, с. 131–134].

На підставі вищезазначеного ми можемо визначити такі принципи провадження про порушення митних правил:

1. Конституційні: законність, національна мова, верховенство права.

2. Принципи митного регулювання: економічність та ефективність.

3. Адміністративно-процесуальної діяльності: презумпція невинуватості, об'єктивність, публічність, рівність учасників процесу, змагальність.

Визначений нами перелік принципів не є вичерпним, проте з погляду досягнення максимально об'єктивного результату під час розгляду як адміністративних порушень узагалі, так і справ про порушення митних правил зокрема, є найбільш важливим. Звичайно, проводити поділ принципів на основні та другорядні, більш або менш значущі недоречно. Проте виділити принципи, що підвищують об'єктивність результату розглядів і мають місце під час кожного провадження, можливо.

До числа принципів митного права може бути віднесено тільки ті нормативно-керівні основоположні ідеї, що передбачають найбільш загальні і важливі сторони юрисдикційної діяльності митників, що безпосередньо визначають її характер, зміст і спрямованість. Вони характеризують сутність цього виду діяльності загалом, всі його сторони та інститути. Не можуть бути взагалі віднесені до принципів права повнота і швидкість обраного заходу впливу, негачине реагування на правопорушення, свобода оскарження, оскільки це функціональні обов'язки, суб'єктивні права і загальні положення законодавства [8, с. 69].

Принципи провадження в справах про порушення митних правил зумовлені принципами митного права. Як наукова категорія, вони визначають вихідні положення та теоретичні ідеї, що віддзеркалюють об'єктивні закономірності митного права взагалі та становлять основу провадження. Їх відсутність тягне за собою появу таких елементів, як беззаконня та бюрократизм.

Не є принципами права і провадження визначені наукою положення, оскільки наука не створює принципів, а тільки відкриває і пізнає

характерні риси, закономірності, напрями їх розвитку і вдосконалення, дає рекомендації з метою їх повного законодавчого закріплення [9, с. 23–25].

З іншого боку, не можна не погодитись із думкою, що не все те, що закріплено правом, за всієї важливості відповідних ідей і положень, може бути віднесено до принципів права [9, с. 23–25].

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи вищезазначене, ми можемо стверджувати, що серед науковців немає єдиної позиції стосовно класифікації принципів як адміністративного права взагалі, так і провадження в справах про порушення митних правил зокрема. Проте всі класифікаційні моделі відображають відповідний зв'язок між принципами та їх взаємозалежність.

Також принципи провадження справ про порушення митних правил є суто теоретичним поняттям, яке майже не має законодавчо визначеного статусу, що є значним недоліком. Принципи, які не закріплені у відповідних нормативно-правових актах, не можуть мати правової значущості, у зв'язку з чим їх функціональне значення не може бути реалізовано належним чином. Доктор юридичних наук, правознавець С.С. Алексєєв зазначав: «Ті ідеї, які ще не закріплені в правових нормах, не можуть бути

віднесені до правових принципів. Вони являють собою лише ідеї правосвідомості, наукові висновки, але не можуть бути принципами права».

Список використаної літератури:

1. Константа О.В. Принципи провадження у справах про порушення митних правил: зб. наук. пр. Харків: «Право», 2002. С. 129–135.
2. Демків Р.Я. Конституційне право України: курс лекцій. Львів: ЛДУВС, 2012. С. 332.
3. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України: навч. посібник. Київ: «Юридична думка», 2004. С. 584.
4. Дусик А.В. Провадження у справах про порушення митних правил: дис. канд. юрид. наук. Харків, 2006. С. 193.
5. Маркушин А.Г. Оперативно-розсыкная деятельность: учебник и практикум для СПО. Москва: «Юрайт», 2018. С. 301.
6. Захаров А.Л. Межотраслевые принципы права: дисс. ... канд. юрид. наук. Самара, 2003. С. 357.
7. Байтин М.И. О принципах и функциях права: новые моменты. *Правоведение*. 2000. № 3. С. 4–16.
8. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків. 2007. 180 с.
9. Кіраталов О.В. Принципи юридичного процесу. *Право України*. 1999. № 4. С. 23–25.

Дудченко В. В. Системность и классификация принципов производства дел о нарушении таможенных правил

Производство по делам о нарушении таможенных правил является разновидностью административного процесса, хотя со специфическими признаками. Вышеупомянутое производство, как и любое другое, базируется и осуществляется в соответствии определенных правовых принципов. Принципы производства по делам о нарушении таможенных правил обусловленные принципами таможенного права. Как научная категория, они определяют исходные положения и теоретические идеи, отражающие объективные закономерности таможенного права вообще и составляют основу производства. Принципы взаимосвязаны и имеют соответствующую системность. В статье представлены классификации принципов с учетом их специфики и характерных особенностей.

Ключевые слова: системность, классификация принципов, универсальность, межотраслевые принципы.

Dudchenko V. V. Consistency and classification of the principles of proceeding in cases of violation of customs regulations

The principles of proceeding in cases of violation of customs rules are determined by the principles of customs law. As a scientific category, they determine the initial provisions and theoretical ideas that reflect the objective patterns of customs law in general and form the basis of the proceeding. They are also a purely theoretical concept having almost no legally defined status, which is a significant disadvantage because their functional value cannot be implemented properly. The principles are interrelated and have a corresponding consistency. The article presents the classification of principles considering their specifics and characteristic features. Despite the fact that among scientists there is no common point of view regarding the classification of the principles of both administrative laws in general and the proceedings on violation of customs rules in particular, we tried to present the most optimal classification.

Key words: consistency, classification of principles, universality, inter-sectorial principles.